

12. Леонтьев К. Указ об отставке Кабмина готовили на Страстную пятницу // «2000». – 2007. – № 15.
13. Щёткина Е. Толерантность: прокрустово ложе или свобода? // Зеркало недели. – 2007. – № 14.
16. Там само.
17. Там само.

УДК 321.01

Н.Б. Капустіна

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЛЕГІТИМАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ

Теорія легітимації виникла внаслідок вивчення західних демократій. Найбільший потенціал легітимності властивий демократії. Демократична влада через її відкритість, підконтрольність і мінливість виробляє в собі здатність до самоконтролю, підтримки правопорядку і загальноприйнятої моралі, завдяки чому вона формує схильність до стриманості, толерантності, до пошуку компромісів.

Але легітимність особливо важлива для систем, здійснюючих перехід від тоталітарних і авторитарних до демократичних.

У різний час розробкою даної проблеми займалися М. Вебер, Д. Хелд, М. Доган, Д. Битхе, С. Рябов.

Актуальність даної теми обумовлена тим, що на сучасному етапі велика кількість прогресивних країн з демократичним режимом або на шляху до нього. У зв'язку з цим необхідно говорити про довіру до цього режиму і до влади.

Перехідний час це час суспільно-політичних трансформацій, що становить собою численні зіткнення між не узаконеним новим та юридично і морально умираючим старим; зіткнення різних світоглядних устремлінь, групових і корпоративних домагань, період загальноправової невизначеності.

Образ трансформованої суспільно-політичної будови саме і залежить від процесів, що тільки й утримують суспільство від остаточного саморуйнування, безладдя і хаосу в перехідний період та визначають майбутню соціально-культурну форму: це процеси легітимації.

Будь-яка політична організація суспільства має потребу в легітимності, тобто у вільному і максимальному визнанні себе на основі уже визнаних співтовариством цінностей і форм колективного співжиття. Але легітимація як процес, у свою чергу, вимагає визначених умов, головна з яких – умова публічності, визнання народом.

У філософії права та влада, яку приймають народні маси і яка спирається на їхню добровільну згоду підкоряться, а не нав'язується їм силою, називається легітимною. Таку легітимну владу населення сприймає як правомірну і справедливу [3].

До поняття «легітимність» за змістом близьке поняття «легітимація». Легітимація – це процедура суспільного визначення чи підтвердження законності будь-якого права чи повноважень власної особи, а також визнання законності існуючих політико-правових відносин, режиму влади, що панує, його пояснення чи виправдання [3]. Легітимація не має юридичних функцій і не є правовим процесом, вона затверджує політику і владу та водночас є необхідною умовою додержання законів.

Легітимація – це розгорнутий у часі політичний дискурс, процес поширення, обговорення, обмірковування, нарешті, доказу колективної ідентичності і прийнятності соціально-правових норм.

Від легітимності варто відрізнити легальність влади. Це поняття, що означає відповідність влади діючому позитивному праву. В одних політичних системах влада може бути легальною і не легітимною, як, наприклад, при правлінні метрополій у колоніальних державах, в інших – легітимною, але не легальною, як, скажімо, після здійснення революційного перевороту, підтриманого більшістю населення, і нарешті – і легальною і легітимною, як, прикладом, після перемоги певних сил на виборах.

Висловлювалося чимало суперечливих поглядів щодо самої можливості легітимації влади. Так, учені, що відстоюють антропологічні позиції, виходять з того, що легітимність можлива і реальна, оскільки в суспільстві є в наявності деякі абсолютні, загальні для всіх цінності й ідеали. Це дає громадянам можливість підтримувати владу.

У той самий час чимало вчених думає, що саме відсутність таких загальних для всіх ідей у сегментованому суспільстві є причиною неможливості виникнення легітимності. Так, на думку австрійського вченого Г. Кельзена, людське знання й інтереси вкрай релятивні, а тому всі вільні й у конструюванні свого життя, і у ставленні до влади. Разом з тим прихильники довірливих теорій затверджують, що підтримка влади можлива доти, поки існує спільна домовленість громадян щодо її цілей і цінностей. Тому будь-який тип легітимності припускає існування мінімального соціального консенсусу щодо тих цінностей, що визнає більшість членів суспільства і які лежать в основі функціонування політичного режиму.

Інший підхід запропонував англійський мислитель Э. Берк, що розділив теоретичні і практичні аспекти легітимності. Легітимність він аналізував не саму по собі, а зв'язував її тільки з конкретним режимом, з конкретними громадянами. На його думку, тільки позитивний досвід і звичка населення можуть привести до побудови такої моделі влади, при якій вона задовольняла би інтереси громадян і, отже, могла б користуватися їхньою підтримкою. Причому цей досвід і відповідні умови повинні формуватися, накопичуватися еволюційно, перешкоджаючи свідомому конструюванню легітимності.

У даний час поняття легітимності використовується досить широко, відображаючи ступінь відповідності влади ціннісним уявленням населення. Не існує жодної держави у світі, де б усе населення вважало існуючий політичний режим цілком легітимним. Легітимність має свої рівні й коливається в рамках

від повного виправдання до повного неприйняття режиму, від його підтримки до бажання його ослаблення, ерозії і втрати довіри.

Американський мислитель Д. Битхем у своїй книзі «Легітимність влади» наводить такі критерії, яким повинна відповідати легітимна влада: відповідність встановленим у суспільстві правилам; ці правила повинні ґрунтуватися на переконаннях, яких додержуються правлячі кола і населення; вони є свідченням згоди з боку населення до прояву конкретних владних відносин [4].

Таким чином, на думку вченого, легітимність має три рівні: правила, відповідність правил переконанням, діяльність. Врегулювання індивідуального і соціального в розумінні справедливості й законності сприяє моральному виправданню політичної влади і формуванню на індивідуальному рівні відповідальності у своїх діях.

У свою чергу, існує емпіричний шлях визначення легітимності політичного режиму і влади, наприклад через опитування громадської думки [1]. Для цього необхідно шляхом опитування одержати позитивну відповідь на такі запитання: визнаю існуючі закони і сучасну систему правління; бачу недоліки в нашій системі правління, але вірю в можливість поступового удосконалювання існуючого режиму.

І тільки в разі, коли респондент відповідає в такий спосіб: «Цілком відкидаю закони, нашу систему правління і бачу єдиний вихід у корінних соціальних змінах», варто вважати існуючий режим і владу нелегітимними.

Проблема легітимності – це значною мірою проблема участі мас в управлінні державою. Нездатність системи забезпечити участь підриває її легітимність.

Легітимність має властивість змінювати свою інтенсивність, тобто характер і ступінь підтримки влади (її інститутів), тому необхідно говорити про кризи легітимності. Під кризами слід розуміти таке падіння реальної підтримки органів державної влади або правлячого режиму в цілому, що впливає на якісну зміну їхніх ролей і функцій.

У свою чергу, крах комуністичного режиму в країнах СРСР, Центральної і Західної Європи зв'язують із кризою його легітимності. Криза виникла внаслідок непогодженості цілей і цінностей правлячого режиму з уявленнями більшості громадян про необхідні форми і способи політичного регулювання, норми справедливого правління й інші цінності масової свідомості. Тобто відповідність цілей режиму і масових уявлень сприяє підтримці й росту легітимності правлячих структур, тоді як невідповідність – падінню легітимності влади і дестабілізації держави.

Найважливішу роль у підтримці легітимності відіграють цінності, що властиві природі людини (природно-правові) і які переважають у суспільстві. Тобто політичні інститути працюють тоді, коли закладені в них ідеї і цінності відповідають ціннісним уявленням населення.

У посткомуністичних умовах у період трансформації можна говорити про головну закономірність легітимації влади, її проблемності. У даній ситуації в усіх випадках політичного твердження «влада імущих» особистості й інститути влади не стільки шукають іманентну суспільству підоснову власної легітимації –

природну систему базових цінностей, скільки щоразу намагаються авторитарно створити її «під себе». Йдеться про стійкий рефлекс посткомуністичної влади – знову і знову відтворювати (наскільки дозволяють час і реальні зміни, що відбулися) неототалітарні форми самолегітимації.

Перебороти цю згубну штучність, а то і примарність політичної організації пострадянських режимів, можна лише на єдиному шляху демократичного процесу легітимації. Це означає створення таких політичних умов, за яких максимально природно, без адміністративного примусу, командного нав'язування і культурного насильства вишикується легітимаційна основа України з рівнем громадської політичної культури, яка визнає і шанує ліберальні цінності.

Література

1. Доган М. Легитимність режимов и кризис доверия // Социс. – 1994. – № 4. – С. 147-155.
2. Рябов С.Г. Державна влада: проблеми авторитету і легітимності. – К.: СНІД, 1996.
3. Філософія права: Навч. посіб. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
4. Современная западная философия: Словарь / Сост.: В.С. Малахов, В.П. Филатов. – М.: ТОН-Остожье, 2000.

УДК 124.6

О.І. Некрасов

СКЛАДОВІ ДОЛІ

Роздуми про долю завжди свідчили про незадоволеність людини своїм існуванням. В іншому разі дане поняття є зайвим. Поняття долі зазвичай асоціюється з негативними явищами, хоча доля складається і з позитивних явищ. З питань долі стикалися погляди представників фаталізму, з одного боку, і волюнтаризму з прилягаючим до нього суб'єктивізмом – з іншого. Суть фаталізму полягає у ствердженні неминучості наступу будь-яких явищ, серед яких і явища людського життя, перед якими свідомість і воля людини безсилі. «Від долі ніде не дінешся» – такий девіз фаталізму. Він не прирікає людину на пасивність, як заведено думати, а також деякою мірою стимулює її активність: якщо від долі ніде не дінешся, то можна не боятися йти через вогонь та воду, ризикувати в будь-якій діяльності. Внесок фаталізму зробило багато філософів різних історичних епох. Досягненням даної течії філософської думки є визнання об'єктивної детермінації будь-якого явища іншими явищами. А недолік полягає в приниженні свідомості й волі людини в процесі детермінації.

Волюнтаризм же, навпаки, перебільшував роль свідомості й волі в житті людини. Його девіз: «Людина – господар своєї долі». Гносеологічною основою волюнтаризму виступає ототожнення бажання людини з її волею. Якщо хочеш – значить можеш! Варто лише зібрати зусилля – мета досягнута. Така позиція більш приваблива для осіб, які досягли успіху, або тих, що не бажають вірити